

Купчинська Зоряна Олегівна,

завідувач катедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор філологічних наук

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НА РІВНІ ОНІМІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

У сучасному соціумі посилюється вага власних назв не лише як етнічного та культурного маркера, а зростає суспільна функція імені, прізвища людини як ідентифікатора особи; щодо географічних назв, то вони також маркують межі етнічних територій. Як антропоніми, так і топоніми в суспільному середовищі виконують роль своєрідного юридичного знака, а це зумовлює посилення інтересу до дослідження онімів як об'єкта юридичної лінгвістики.

Лінгвістична експертологія базується на теоретичних засадах юридичного мовознавства. Однак цього є замало, має бути арсенал відповідних практичних напрацювань щодо національного онімікону: ономастична лексикографія та правописні норми, які регулюють ужиток імен, імен по батькові, прізвищ, топонімів тощо.

У різноманітних документах, де фіксуються антропоніми, часто порушуються правописні правила, що призводить до розбіжностей у документообігу і юридичних спорів та судових справ. «З погляду права антропонім є мовно вираженим юридичним ідентифікатором особи і будь-які розбіжності в записях імені викликають сумніви щодо ідентифікації особи» [2, с. 306].

Ономастична експертиза базується головню на фактажі текстів документів, у яких власні назви людей викликають відповідні юридичні запитання щодо ідентичності записів імен, імен по батькові, прізвищ, топонімів тощо. На ці запити можуть дати відповідь філологи, які оперують такими професійними інструментами:

1) лексикографічним забезпеченням (Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. Львів, 2007. 1438 с.; Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. К.: Радянська школа, 1969. 256 с.; Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища (походження, словотвір, поширення). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 552 с.; Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини). Чернівці: Букрек, 2002. 424 с.; Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К., 1970–1980; Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.; Фаріон І.Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII–початку XIX ст. (з етимологічним

словником). Львів, 2001. 371 с.; Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 703 с. тощо);

2) теоретичними знаннями, що сформувалися на базі монографій з сучасної та історичної антропоніміки (Єфименко І.В. Українські прізвищеві назви XVI ст. К., 2003. 168 с.; Кравченко Л.О. Прізвища Лубенщини. К.: Факт, 2004. 198 с.; Осташ Р.І. До походження прізвищевих назв Реєстру (Спроба етимологічного словника). Реєстр Війська Запорозького 1649 року: транслітерація тексту. К.: Наукова думка, 1995. С. 517–567; Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: монографія. 2-вид. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. 2012. 344 с.; Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. К. : Наук. думка, 1988. 172 с.; Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. (чоловічі іменування). К.: Наук. думка, 1984. 152 с.; Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. К.: Наукова думка, 1966. 216 с. та ін.);

3) правописними нормами (Український правопис. К.: Наукова думка, 2019; Ковтюх С.Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ. Кіровоград, 2012. 258 с. та ін.).

Найбільш проблемною в ономастичній експертизі є методика проведення аналізу оніма щодо ідентичності записів у різних документах. У відповідях на запити потрібно зважати на: 1) нормативність запису власної назви відповідно до чинного правопису; 2) етимологію оніма; 3) діалектне походження; 4) міжмовні контакти; 5) особливості словотвору; 6) історично-граматичну парадигму; 7) морфологічні особливості; 8) полісемію та омонімію твірних основ онімів тощо. Якщо мова йде про антропоніми у споріднених мовах, зокрема слов'янських, то методика експертизи ускладнюється правописними аспектами, напр. «переклади» власних назв українською мовою з російськомовних сторінок паспортів: Бендик/Бендік і рос. Бендик, Белова і рос. Белова, Васильєв(а)/Васільєв(а) і рос. Васильєв(а), Якович і Яковлевич, Іллінічна та Іллівна, Кириченко/Кіріченко і рос. Кириченко, Микита і Нікіта, Яківна і рос. Яковлевна.

Значно проблемніше здійснити експертні висновки щодо антропонімії східних народів. Причин труднощів є кілька: Україна зі східними державами/народом історично контактувала обмежено, відповідно в радянський період стосунки відбувалися лише через посередництво російської мови. На сучасному етапі в нас нема достатньо фахівців, які б змогли представити хоча б невеликі лексикографічні праці, що стали б великою підмогою в лінгвістичній експертології, що так необхідно тепер. І саме тим ускладнюється

методика надання експертних висновків щодо таких запитів, напр. Тимур і Темур; Мухаммад і Мухамед.

Побачило світ навчально-довідкове видання Цісар Н. і Кірносолової Н. (*北京* Пекін vs Бейдзін, *庄子* Чжуанцзи vs Джвандзи: проєкт української практичної транскрипції китайської мови. Посібник-довідник. К. Львів, 2020), присвячене практичній транскрипції китайських власних назв і реалій українською мовою. Однак це перші спроби на шляху до освоєння східних власних назв. Без аналогічних праць, словників, порадників тощо ономастичну експертизу такого характеру здійснити неможливо.

Однак не лише східні онімікони викликають чисельні проблеми на українському мовному та правовому рівні. Це стосується і західноєвропейської антропонімії і топонімії. У цій царині, звичайно, значно більше напрацювань, однак якоїсь узагальнюючої праці, теоретичної чи лексикографічної, ще не маємо.

Активно функціонує Правописний семінар імені Олекси Горбача, зорганізований кафедрою філології Українського католицького університету, учасники якого поставили собі за мету виробити чіткі й послідовні правила написання запозичених чужомовних слів, а також власних назв, джерелом яких є класичні й сучасні іноземні мови [1, с. 189].

Щоб забезпечити теоретичним напрацюванням семінару практичне застосування, робоча група знайшла також спосіб запровадження визначених принципів практичної транскрипції чужомовних власних назв у практику. Для цього на базі сучасних інформаційних технологій було розроблено програму для автоматичного передавання чужомовних власних назв українською мовою, що має назву Transliteratоr©. Програма працює за прописаними алгоритмами. Автором цієї ідеї та головним архітектором її втілення став Ю. Дуркот – германіст і перекладач. У рамках проєкту Transliteratоr© він на основі створених списків розробляє базові алгоритми автоматичної транслітерації для кожної мови і тестує ці алгоритми разом з експертами з конкретної мови [1, с. 206–207].

Список використаних джерел

1. Головач У. До питання правопису чужомовних власних назв: ще раз про концептуальний підхід та головні принципи // Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2022. Випуск 8. С. 187–212.

2. Михальчук О. Антропонім як об'єкт лінгвістичної експертизи // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Вип.1(45). 2021. С. 305–311.